(1–43. lap) (2)

A Dalai Idők

első dolgozatának variánsai

I — VI Ének s a VII-ből 8½ strófa.

(1850 – 52)

21 fol.
42 num. lp

K 505

Kk 317–369.

Daliás idők.

(Toldi második része.) 1.

Az első folytatás a VII. ének „Kis folyó” tava.

Toldi.

Második rész.

Első ének.

Az idő akkoron szép folyással vala.
Az balványgimádás ínségtől vala.
Tőlsval.

1. Visszanéz a magyar, sóhajtva néz vissza,
Le dicső hajdankor! fényes napjaidra;
Szomorú tallóján ősi hírnevének
~~Hej!~~ csakugy böngéz már valamit — mesének.
Ő is visszanéznek, el-elkéjzelődvön,
Toldi jut ellenbe, régi ismerősön;
Lások győzedelmes nagy királyt és szép hont,
Krónikán ezekről ő enekest mond. ő illyen

Első ének.

„Egyszer egy királyról kelek jutok vagyóc!
Kalár egy varsóba varazzon sokára.”
Mészöly

2 Már lecsendesült a háború moraja,
Felvirult a béke mint a zöld olajfa;
Már pihent a bajnok maga kénye-kedvén
Nehezebb időkre erőt gyűjtögetvén:
De Lajos kerülte puha párnaszékét,
Mert neki nagy lelke nem hágy vala béket:
„Elmegyek, fordítok egyet kezemből” sávla,
„Közben én vagyok az ország szamarja.”

3 Senkinek se mondá, titkon útra készül,
Piskó Solymost szólítá s egy ütött-kopott szűrt;
Rossz süvey fejében, vállain kisőjét,
Akkor egy ostromba lóra felszökelődék.
Lovát keresztre, mint szegény kárvallott
Szúrta a begyébe a mit látott, hallott:
Merre, mi panasz van; mi a népség terhe;
Hogy teszik a törvényt a szegény emberre.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

2

4.) Négy nap bolyongva Harmadnap estenden,
Megállott egy falu végén, hogy pihenjen:
Fényjött" mező" volt, bokáig érő gyepű,
Leszállott a lóról, gondolá, hogy eljen.
A nap is lehajtá fejét a nyugalomba, ' Y már hajtá
Piros paplanát szép országára vonva; — —
Hát neki, vajon, hol vetnek ágyat? hol hál?
Szállást kér valamelly jószívű bokornál.

5.) Nagy fejér kaszárnyaház (kaszárnyaház hái volt)
Kapuvala a falu szélső hára,
Oda nem itatni, hogy kizabolázza.
Nyitva volt a kapu, akár nem is nyitva
Hanem a sarkából mellette kilajtsva.
A kutyák azonban rátámadtak csúnyán,
De a kútnál álla egy szép hajadon lyány;
Szólva a kutyáknak, ezek szót fogadtak
Legyenként mogorva hátra-sompolyogtak.

6.) Akkor mond a király: „Szép szőgyes kisasszony
Látod ember vagyok, szabad-e itatnom?"
Felelt a leányka: „ugyan hogy' ne volna
Szegény ember — hanem hova megyen már ma?
Jobb lészen, ha nálunk megpihen kegyelmed,
Holnap idejében megint útra kelhet."
És a szép szavakból nézete is olly szépen
Hogy repesett a szív a király mellében.

7.) De felelt az urnak: „Követem személyét,
Ilyen úri házat nem fogottam én még;
Másutt is találok vallamelly szállásra:
Urnak ur, szegénynek szegény az ő háza."
Hallá ezt a gazda és a tornáca alól,
Parancsolva-formán a beszédjébe szól:
„Igen hát, kövem, de nem akkép van ám az!
Ki itt efelelik, bizony itt is hál az."

8. Ivval hátra inte ő elűjött egy szolga:
„Péter, a hivai kend bekötni az ólba,
Te pedig, barátom, gyer a házba vélem,
Mert nem végy el innét, engem ugyse éljen!"
Tetszett e magyar szív a fejedelemnek.
Van ő a kis házba, a hol házba mentek,
Ott az asztalfőre ültetté vendégét;
Hatvadan szabódik, nem kapj neki békét.

9. „Anyjatok Pirroskám" a gazda kiszólal,
Stoznál egy ital bort a fejér kancsóval."
Megfogta a szót, az ezüstöt kicsuszsa
S felkapá a jó bort, gyönyörű Pirroska.
„Nosza, édes lyányom, mutass emberséget"
Unszolá az apja, „kínáld a vendéget"
Rákvörösödte a lyány, de rögtön kipirult,
Tüzes lett a képe, de nem a kis bortól.

10. Míg Pirroska helyét végezé a konyhán,
Folyt a szó odabenn, az ital is folyvást;
Mikor pedig a tál asztalra kerülé
Mind a három helyet foglaltak körülé.
Legfelül a király, oldalvást a gazda,
Szembe a királylyal, legalul, Pirroska:
Hej! ha ustu volna, ak utas ki légyen:
Vajdaráj a miatt megölné a vegyen.

11. Pedig volt, a mennyi szemnek szájnak kellett;
Szép fejes saláta kövér bárány mellett;
Jó lepény, túróval; eper és cseresznye;
Lépes méz, a kasból frissiben lemetsve,
Tiszta, mint az arany, illatos, mert rajta
Kedvesen megérzett a virág szamatja;
Hozzá a jeles bor, érmelléki fajta
S a szép lyány mosolygó, piros ábrázatja.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

12 Mind ez a királynak tetszett igen nagyon;
Kicsi kéne hozzá, hogy magán kiadjam,
Hogy kinyílt a szíve, olly nehéz volt néki
Hogy magát egészen mire nem intheté ki.
Lelkéről a titok — ez a lenge fátyol —,
Mint az árnyék, majd-majd ellebbent magától:
De meg arra gondolt: „hátha megijednek?
Mért szakasszam végét ennek a jó kedvnek?"

13 „Ejnye öcsém, azt se kérded, kinek hínak:
Ha hallottad hírét a vén Rozgonyinak —
Bíla mondá a gazda „perig úgy illenék
Hogy már most egymásra kaneszót ürítenénk,
Egymás egészségiért, a magunk javáért,
Új barátság ágyunknak állandó voltáért,
Házáért, királyért .... hanem még egy hija:
Becsületes szíved édes atyádfia?

14. Válaszolt az úrnak: „élnessze az isten!
A Rozgonyi urak híres urak itten,
Sokszorok, vitézek, a mint lébe-lóba
Emlegetni hallám gyermekségem óta.
Makkos erdejök, nagy jó falvaik, puszták;
Méneik, gulyáik és sereges markáik, —
Hogy-hogy nagy jó uram épen azokféle!
Tartsa meg az isten házát örömére."

15. Rávék, azután illyen mesét mondott
(Mellyet irásközben hirtelen kigondolt):
„Jaj, bizʼén nem igen dicsekszem nevemmel,
Szegény fiú vagyok, noha nemes ember.
Nagyon megrontottam: valamelly szokányok
Házam új hámomat üresen hagyának,
Amiatt szántatlan vetetlen maradtam;
Nagy földet bejárék, de rá nem akadtam.

16 „Különben Apáti volna lakóhelyem
Sőmiker otthon vagyok Csuta György a nevem:
Csuta nyest: de apám azt titatta volnis
(Stanio ber, az ember nyelve hogy megoldik!)
Azt titatta, mondom, szegény jámbor öreg
Hogy a nemzetségünk Árpád-vérből ered
Lyány ágon. Sőnehezteli hogy nem lett-denki—
..... Láncskirdtát, nagy uram, csak ne nevessen ki!"

17 Felelt Rozgonyi ur: „Mondasz, lé, valamit:
Régóta vizsgálom képed vonásait,
Szemed járásából nyugtát kilátnom azt
Hogy, ha nem vagy is ur, nem vagy épen paraszt.
Ki tudja? Ki merne kitet mondani rá?
Hol fel a talpával a kerék, hol alá;
Borskor a lábán ma sok régi nemesnek:
Megjárod, bizony, ha még királynak tesznek."

18. Jót nevettek rajta, mint valamelly tréfán;
Mosolygós arczával távozott a szép lyány;
Csuta György pedig szólt (már csak így nevezem)
„Ám! királynak, engem? keletem, nekelem ....
De négy szem kötz mondva: bizony a mostani
Királyra is tudnánk sok titkot mondani ....
„Hát!" kiált Rozgonyi „Öcsém uram, hallja ....!"
S rácsapott öklével a kemény asztalra.

19. Nevetett a király: „no, no édes uram: ....
Hanem, szó a mi fő; gyönyörű lyánya van:
Milyen a járása, termete, milliom!
Csak úgy libeg-lobog, mint egy szál liliom."
Rázérzett a gazda, amúgy kétkedőleg
Hogy minek gondolja: tán Cleány-nézőnek?
Mintán a szemét az asztalról le
Sokajtán egy nagyot, illy szókkal felele:

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

20. „Haj!" elkezdi „mondjam, ne mondjam, mi haszna:
Minden embernek van baja, meg panasza —
S én az én bajomat meg nem gyógyíthatom:
Nekem ez az egy lyány örömem, bánatom.
Örömem szépsége, örömem jósága,
Ő lelkemnek lelke, szememnek világa,
Házam drága kincse, kertem gyöngyvirága:
De mégis hiába: hej! mégis hiába.

21. „Mert van egy új törvény — hallhatád is, hogy mi —
Kit volt a királynak az a törvényt hozni —
„Hogy fi-ágra szóló, apáról maradtak,
Kinek fia minden, lyányára nem hagyhat."
Ez az én keserem, ez az én bánatom.
Renyhe fog csivódni sok szép birtokomon,
Idegen rokonság, kinek életemben
Egy pohár borát, egy jó szavát nem vettem."

22. Neki bomlott rajta egy kis vinnyéj;
Szomorúbb is volna, hogyha rá nem innék
És ha nem bíztatná a kivel beszélget,
Jó tanácsot adván élt jó reménységet.
De Lajos elkezdi, gondolkozás után:
„Volt-e már e végett hagy jó uram Budán?"
Jejét rázza, hogy nem; igazán, nem is volt,
Azt se' tudta, hogy mért kéri Lajos ejtől.

23. „No hát" mond az uras, „forgasd a tanácsom,
Menjen a király hoz, kérje meg alássan:
Uram fejérlinem, én ez, meg ez vagyok,
Felségedet ebben meg ebben járatok,
Nevezet szerint, hogy van nekem egy lyányom,
De fiam nincs, kire a birtokom szálljon:
Legye azt felséged, mintha fiú volna,
Irja örökségem kedves leányomra."

24. Megörült a gazda: „hej, be álmos szó ez!
Nyuj ne temessen meg, ha valaha hozzá való lesz!
Bek nem válogatnék gazdag vőlegénybe':
Lenne itt elég, mit aprítni a tejbe.
Ördöm, pördöm: akkor én csak embert nézném,
Nem kéne egyéb, mint személyes vitézség:
Ki mindet legyőzné vitéri játékon
Annak adnám díjul kedves ajándékom."

25. Ragyogott a szeme, az orcája égett,
Mintha így biztatta volna a vendéget:
„Ne fiú, ha tetszik a Rozgonyi lyánya,
Nyj elő: mutasd meg hogy te ilyen vagy gyáva."
Pedig a királynak más volt a fejében,
Szive választottja van már neki régen:
Valakinek szánta, hej! valaki — mással
Rozgonyi Piroskát: derék Soldijának.

26. Még egy jó darabig jeu beszélnek erről,
Aztán egyébről, aztán mindenről,
Aztán késő lett, a király jó bággyadt
Szegetté Piroska a drága szép ágyat.
Apjának, magának, ott az első házban,
Vendégnek külön, egy benyíló szobában:
Czifrát, menyezetest, négy oszlopon állót
Kétfelé hajtván a selyem szunyoghálót.

27. Mielőtt azonban a lugavi párnál
A király szemeit nyugalomba zárnák,
Mielőtt az ágyba feküdnék, melly körül
Szinével, szagával édesdeden hítta:
Pergamen levelet vett ki tarsolyából,
Megírá, pecsétet is nyomott rá hátúl,
Kit gyürü pecsétet egy darab viaszra —
De azért csak annyi volt annak a hasznaj;

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

8.

28. Mert midőn a király, hajnal hasadtával
Fölkele, hogy számot vetten a gazdával
(Nehéz számadás volt, nehezen lett vége:
Jelkeserlen volt a gazda szivessége)
[illegible]kor elbicsurolt kétszer, háromszor is,
Ez[illegible]ára nézték, míg elülé a per is:
Vánkos alatt a lyány illyen iratot lelvén
Olvasá, ole a jó fenmaradt a nyelvén:

29. „Rozgonyi Piroska, Rozgonyi Pál lyánya,
Fiú gyanánt lészen apja vagyonába!
Egyetlen örökös, ura mindenének,
Dísze, fentartója a Rozg[illegible] nemének.
Starori játékot tart pünkösd napjáu
S ki legbajnokabb lesz, azé leggyen a lyány:
Mert ezt így kelyesnek és jónak találja
LAJOS, Magyarország nevelni királya."

30. Fölösleges volna hosszan elbeszélnem,
Mint elálmélkodtak ezen a levélen;
A levélen is, de hát még az iróján!
S nemnyiféle gondolt a szép elaszó lyány!
A pünkösd azonban már nem vala távol,
El-elmult egy-egy nap isten jóvoltából;
Nekezen is várták, készültek is nagyon —
Majd meglátjuk, de most egy kissit elhagyom. —

Az első ének a jelenkor Különböztik annál
mely a Lev. Phoenixben Kijött.

Második ének.

„Történék, hogy ismét esék gyülhségbe, „
Mellyért következék néki bujdosása."
Illyvai.

Vagyok-olyan legény mint te,
Vagok olyan rendet mint te;
Ha nem hiszed, gyere velem....
Népdal.

Rozgonyi lakása nem valami fényes,
De akkor-időhöz nem is volt szegényes,
Nem gyalázta vályog erős téglafalát,
Sok lenye kőtámasz terhelte oldalát.
Fűzes Tisza partján, Keszi helység mellett,
Kék erdő tövéből messze fehérellett;
Maga birta Keszit az öreg Rozgonyi:
De más falu volt az, nem ez a mostani.

Nagyolta maisszor Pál gazda e lakot,
Ha vendége nem ment, az útról és fogott:
De most annyi sok nép hova tud szorulni?
Mivel hólyag gyanánt nem lehet felfúni.
Kisi ház, sok vendég: nincs gyalázatosabb;
Mintha ez kiáltná: odakinn tágasabb!
Maga, háztájéka gúny legyen, nevetség?
Inkább olyat teszen, hogy megcsudálegessék.

Kinn, a háza megett, puha sikes gyepen,
A viadal helyét kimérte kereken,
És körülszegette czifra új korláttal,
Magasan, hogy a ló se ugorja által.
Kivül e sorompón városi épittete,
Deszka és czölöp volt annak épülete,
A mellyet bevontak becses szőnyegekkel:
S készen vala mind ez, pünkösd napján, reggel.

Gyült azonban a sok fényes úri vendég,
Férfi-, asszony-cselédje, ifjú leventék;
Kesziben csendes tájon támad szokatlan zaj,
Közel, mint egy vásár, messziről mint a raj.
Ott van az ifjúság színe, lángja, lelke,
Virágos azoktól a Rozgonyi telke;
Czifra köntös, szerszám, lovak, hadi készség:
Külön mind egy-egy kincs, többi közt csekélység.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Hajnalban a konyha már füstölni kezdett,
Valamint a méhkas, az is megeredett:
Rajja megszállott egy hátulsó udvaron:
Ott egéta ökör sül, itt az apró barom.
S mint a hangya sereg, cziperlvén tojását,
Egy részt mindig megyen, mindig jő a másik:
Azt miveli ki s be szakácsasszony, kukta,
Szolgáló, bejáró — soha nincsen nyugta.

De Piroska nem lát konyhához e napon,
Ki sem mer szegényke nézni az ablakon;
Lopva ugyan egyszer fölment a padlásra,
Annan leskelődött, hogy senki ne lássa.
Jól esett az neki, örömet telt benne,
Hogy érte járad annyi szép levente;
Mint virágos kertben, körtük egy válogat:
„Ez szeretnén — vagy ez — nem art — a másikat.“

Mikor aztán a nap úgy kenyér-ebéden,
Vagy talán már feljebb lebegett az égen,
A fiatalság is várakozni restelt:
Viadal birákat lettek és bajnokért.
Legottan a birák, igazlátás végett,
Elfoglalák a nagy vörös bársony széket;
A mester pedig fölnyitván a korlátot,
Hangos kürtjébe fútt, s arra így kiáltott:

„Vitézek, daliák, a sorompó nyitva:
Nevezetes harczi játék leszen itt ma,
Király levelével, a szép Piroskáért,
Rozgonyi uramnak egyetlen lyányáért.
Először is magát kiki bejelentse,
Nyilat húzzon, a hogy üzti a szerencse;
A ki aztán sorba le fog győzni hármat,
Az nyeri jutalmát, a mér' ide járt.“

De a birák közül egy felállván, monda:
„Menyasszony is kell még a lakodalomba!“
Akkor néztek széllyel és küldének postát,
Hogy siettetné a szemérmes Piroskát.
Váltig restelé az, váltig is vakodott,
Tűje, kapcsa, bokra, tört, szakadt vagy oldott;
Nagy sor ámsz, annyi nép közé lemenni:
De ha parancsolják, mégis úgy kell lenni.

Azonba, hogy én is szavam ne feleitsem,
S a beszéd fonalát száia mentin fejtsem:
Egy vitézi falka érkezett lóháton,
S megállottak, nézni, kivül a korláton.
Idegenek — azaz senki nem ismerte;
Némelyik az arczát pólyába tekerte:
Nem azért, hogy a nap heve meg ne ártson,
Sőt hogy, sivar helyen, még meleget tartson. 1)*

Soknak a rossélya egy le volt borsátva,
Hogy az ember csak a szeme fényét látva;
Kettő" ezek közül olly tüzesen égett,
Hogy elrapta szemét, a ki abba nézett.
Mint erős bajnoktól megszalad a gyenge:
Olly nehéz volt másnak nézni e két szembe;
Hozzá a nagy termet, izmos válla, karja:
Ki lehetne más, mint Toldi Lőrincz fia?

Ő volt, nem is egyéb. Mellette a ki áll,
Kissé görbe vállal, maga Lajos király; 2)
Szeme barátságos tűz nyájára lángol,
Melly körül édesden megtanyáz a vándor.
Halkan, a mint látszik, Toldival beszélget:
Javasolja neki a szép feleséget;
De Toldi azt mondja: „kard a feleségem,
Fiaim s leányim: harczi dicsőségem!"

Ezt dörmögte Miklós, ez az ő nótája,
Ha nagyon faggatják, eskütt is mond rája;
Özvegy édes anyja pedig mennyit kérte!
Csuda, hogy ez egyet meg nem tesri érte. —
Azmban Piroska végre felölsözött,
Selál már tizenkét szép hajadon között:
Drágaköves párta, fehér ruha minden,
Hó finű selyemből.... nem adták azt ingyen!

Pártája mellé egy ma hajnalban nyitott,
Gyenge rózsaszálat könnyezve szakított;
Egyéb öltözete mint a többi lyányé:
De azok szolgálók, ő pedig királyné.
Vessző a növése, szellő a menése,
Hallhatóbb szive, mint lába dobbenése;
Suhog a ruhája, párta-pántlikája:
Honnan sor mosolygás hüzódik utána.

1.) Galeotti. Cap. XIV.
2.) Turóczi. Pars III. Cap. LV.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Hát Miklós ne látná azt, a mi mindnyájan?
Hej! megakadt szeme, megakadt a lyányon. —
A bajmester pedig még egyszer kiállott,
Mégegyszer nyitá föl a magas korlátot.
S jöttek a vitézek, nem remélett számmal,
Paizs-, páncélosan, kész kadi szerszámmal;
De sisak borítá őröstül a főket;
Ján szülő anyjok sem ismerné így őket.

Először is tehát bevallani mentek:
Kitolák, nicsodák és miféle rendek;
Sugva gyóták ezt be s a vádal bírák
Személy szerint egy nagy öreg könyvbe iták.
Aztután a nyilat hiették ki sorjába,
Hogy szép rendbe menjen, ne csak bolondjába;
Majd a két elsőnek, a mint a sors éste,
Külön pécséit a bajmester kimérte.

Elosztá közöttük a napot, a szelet,
Aranyos botjával vágva feje felett;
Mott ama vitézek, tárogató jelre,
Lovaik kablját eresztik egyszerre.
Mindenik nagy láncsát szeget jobb kezében,
Úgy roppanak össze a kellő közepén,
Bár a láncsa hegyes, nem pedig olly csonka
Mint a más nemzetek bájvivó dorongja. 3.)

Megtartá a hegyét paizsok, páncéljok,
Nem onta piros vért gyilkoló acéljok;
De, mint ágyugolyók egymásba ütődve,
Mind a két bajvivó lezuhant a földre.
Aztután más kettő álla ki rendjével,
Próbát tenni kisebb nagyobb szerencsével;
Kiket számbavenni sé'időm sé'gondom:
A mi ráin tartozik, röviden elmondom.

Volt a daliák közt egy magas levente,
Holmi kis faluban torony is lehetne,
~~Ottanba, ezerlenyeidmatabasszavast~~,
~~Magyhossz meggörbülte nem haggyáva tekeszt~~.
Csak szamár alatta az a nagy bolond ló,
Úgy ül rajta, mint az ujjamon egy olló.
Ez, miután hármat a fövenyre onta,
Felállott a bíró, s a törvényt kimondta:
„Viéz esek Holubár! (így hítták a nyerőt)
Tied szép Pirotka, isten ember előtt."

---

3. Jalesti. Cap XIV.

Felnyitá sivakját a győztes levente,
Éktelen rút arcra ocsmányúl nevetve;
Toldi is felnyitja, de már akkor ott van:
~~Ulmagasurakodóban~~ a torzsalkodásban.
A korlát tetején lova átalvoppan.

Fél szemét a síró szép leányra veti,
Csukló zokogása egy faj belül neki!
A másik szemével Holubárt vigyázza; —
Nem leher, hogy tovább mérgét zabolázza.

„Holubár, cseh fajzat, prédaleső sárkány,
A ki szűrvért szomjaz dögletes torkán!
Megállj: meg ne érintsd gyönge martalékod,
Mert bűnöd megbánod e mai játékot.
Ím én, Toldi Miklós, magyar nemes bajnok,
Veled itt ez órán, mérközni ohajtok,
Piroska nevében, gyönge Piroskáért,
Síró szép szemiért, kezes birtokáért."

Monda rá a nagy cseh: „Te vagy az a Toldi?
Ejen kezemre jösz: ~~f~~ gyere számadolni!
Szerető bátyámat te ölted meg, régen,
Még kölyök korodban, Duna szigetében."
Felel vissza Toldi: „azóta még nőttem:
Állj meg hát, gazember, állj meg hát előttem!"
S rohan a másikra összeszedett dühvel,
Ijesztő vad látni, olyan dolgot művel.

~~Holubár tenyelte ujabb feleletét,~~
~~Kénytelen Miklós védni életét~~
Viszi Toldi Miklós, viszi a faj-választ;
A király megtiltja, ő nem hallja már azt:
Csattog a vas páncél, roppan a nagy láncsa,
Nem hallik a király ivrétalt parancsa.
Nem hallik a zajtól, fegyverek zajától,
Az iszonykodó nép hangos morajától,
Vitéz cseh Holubár sietős bajától,
Szörnyü Toldi Miklós veszett haragjától.

Holubár tenyelte ujabb feleletét,
Kénytelen Miklós védni életét,
De nem volt sokáig védni akt szüksége,
Lefordult a lóról — mintegy ennnár vége.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Toldi a nyeregből magát melléveti,
Iszonyú csapását kárba vesztegeti,
Mint egy kéveköto", dühösen ráférdel,
Páncélos nagy mellét megroppantja térddel.

~~Ámcsúcsbelybehagyvá~~
Helybehagyá a nép, ujjongatva tapsol,
De feláll a király, sisakot lekapcsol,
Leveszi fejéről, a kengyelben állva,
(Ismeretes gödör haja és szakálla), 4.)
És int a kezével, hogy szavát hallgassák:
„Népeim, magyarok: törvény és igazság!
Toldi Miklós lette hatalt érdemelne:
Szánkivetés lészen a király kegyelme."

4.) ~~Kükrölla~~ Turóczi: III: LV.

Harmadik ének.

„Toldi Miklós hazatérése, Nagyfalumba."
Illyvai.

Szülőföldem szép határa,
Itt hagylak én nem sokára.
Képdal.

Verstyré Lev. I. el kell valni
Szem kivetést kell próbalni.
Kép angyalkám. ijjen korral
A szerencse vigyázon rád.
Képv. a t. 348.

Érkezik e percben a királyhoz követ,
Összecsapott főre jó lovának, jövet;
Nyászos levelet hoz, sietős az útja,
Mi van a levélben, a jó isten tudja,
Mert fekete azon a zsinór, a pecsét.
Bontsd fel, király, bontsd fel: megölték az ődöd';
Olaszok ölték meg, orozva, titokban;
Annyin hitvese is tudós a dolgban.

v.

Zöld erdő szálláson,
Itt sincs maradásom;
Akár kit kiszakítanom
Földed elválásom.

Hamar átfutá az irás foglalatját,
Hamarabb a halál színe, ábrázatját;
Nem időzött soká, visszament Budára,
Rozgonyi sem merte hini lakomára.
Az urak közt pedig arról folyt a beszéd,
(Mert valami úton hallották a hirét)
Hogy nem éri még be a király e bűnnel:
Megy az olasz ellen harczczal, háborúval.

De, mint szomjas pásztor a zivatar szelére,
Úgy üdült, úgy éledt Toldi e rossz hirre,
Így beszélt magához: „jó az isten, jót ád,
Jóra igazítja bűnös emberi dolgát.
Oly erőtlen vagy-e, hogy vissza ne nyernéd,
Bárha okkal-móddal, a király kegyelmét?
Lesz idő, ne búsulj; kijön még a sorja,
Tied lesz Piroska, ha isten akarja."

Rozgonyi se várta volna illyen végit,
Szomorún maradtja szomorú vendégit,
De azok közzönik a jó barátságot,
Más időre hagyják ezt a mulatságot.
El is oszlott, a ki valamire való,
Vagy, ha megmaradna egy két tányérnyaló,
A többire nézve, csupa szégyenében,
Az is haza kullog, szomorúan, éhen.

Pál gardának az most a vigasztalása,
Hogy jó helyre esik az isten áldása:
Begyűjti az egész vidékbeli szegényt:
Egyenek, igyanak, hozzanak is edényt.
Maga méri a bort egy öblös kupával,
S a szegény Piroska olly szivesen tálal;
Jól esik, ha mondja rendlly öreg asszony:
„Áldja meg az isten, lelkem szép kisasszony!"

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

De midőn bevonul csendes rejtekébe,
Ott szeme előtte a dalia képe,
Azé, a kit eddig ő soha nem ismert,
Azé, ki levágta azt a csúnya embert,
Azé, a ki magát veszélybe juttatta,
És pedig ki miatt? pedig ő miatta!
Akkor aztán elkezd keservesen sírni,
S olyat érez, a mit nem tudok leírni.

~~Pál ur is rossz kedvel dörmög tovább-előbb;~~
~~Hát ismét estenden Toldi belépe;~~

Pál ur is rosz kedvű, dörmög tovább-előbb,
Hát im alkonyatkor Toldi Miklós belép;
No, köszön, fogadja, ültetné, de nem ül;
Kérdezi, mi hozta ilyen véletlenül?
„Hej, vitéz nagy uram, hogy mi hozott engem?
Kegyelmed lyányával való tiszta lelken;
Adja nékem a lyányt, meg tudom becsülni:
Helyét is megfűvom, ha le akar ülni.“

Azt is elbeszélte Rozgonyinak Toldi,
Hogy' akar, mint akar bajából tisztulni:
„Háború leez, úgy mond, kell ottan az ember,
Másszor is segített rajtam a jó fegyver.“
Egy pó annyi mint száz: könnyen összeférnek,
Toldi meg Pirosha gyűrűt is cseréltek,
Jegyet is váltottak; de hogy tudniillik,
Akkor viszi haza, ha baja elmúlik.

1.) + Megvacsorált Miklós, meg is éjtszakált ott,
Másnap a leányzyal még egy pár pót váltott,
Azaz, el se hagyták azt a pár pót soha:
De nyerít a Toldi nyughatatlan lova.
„Paripám nyergelve, lábam az kengyelbe:
Isten veled atyám és szivem szerelme!“
„Áldjon meg az isten, kedves fiam téged:
De várd meg legalább a kenyérebédet.“

2.) Megfogadta Miklós, elkelt az ebéd is,
Betértek, bevették, több volt hátra mégis;
Jött azonban Toldi fegyveres polgája,
Hogy nem állt a [~~Délnek~~, a földet kapálja. [Pirhó,
„Paripám nyergelve, lúbam az kengyelbe:
Isten veled atyám és szivem szerelme!“
„Áldjon meg az isten, kedves fiam téged:
De várd meg legalább a déli ebédet.“

3.) Megvárta, megevék azt is együtt, délben,
Jó-soká maradt még Toldi menő-félben;
Benyitott azonban a fegyveres Bolga:
Nem kell-e a lovat bekötni az ólba?
„Paripám nyergelve, lábam az kengyelbe:
Megyek édes atyám és szivem szerelme!“
„Nyugodjon az isten, jó fiú, de már ma
Ugyan hová mennél, illyen éjtszakára?“

4.) „Este, vagy éjtszaka: tőle nem irtózom;
Hova, merre megyek: az is az én dolgom:
De tovább sehogy sincs maradásom itten,
Hogy eddig maradjak, bizony azt se' hittem.
Isten hozzád, szivem édes szép szerelme!
Addja kisiny kezed, borulj az ölemre;
Hadd szakítok rózsát gyenge rózsafádról —
Egy csókot az útra, piros két orczádról.“

5.) Elsakart az a csók, nem is egyszer pedig,
Mint a földiszeper csattan mikor szedik;
Rövid vége lett a hosszas búcsuzásnak:
Nem is integettek messziről egymásnak.
Jó Toldi lovára csak hamar felüle,
Szeméből egy-egy könny valamint lopva kigördüle, törüle;
Sarkantyúzta lovát, szintúgy vérzik belé:
„Ozo-fel, jó paripám, szülőhelyem felé!“

[De mostan valami ötlik az elébe:
Fogja s a polgárnak pénzt ad a kezébe,
Mondva neki: „Uram, elmehetsz dolgodra:
Nincs tovább szükségem a polgálatodra.
Hű és igaz voltál mindenkor énhozzám,
Vétek lenne ha azt meg nem jutalmaznám:
Tied a ló, vidd el; vidd-el a ruhát is:
Ne rij: ád az isten neked jobb gazdát is.“

Ezt mondá a bajnok, de hogy miért mondta
Azt a polgár előtt bölcsen eltitkolta:
Félt, nehogy ez otthon másnak kibeszélje,
Hogyan ejté megint önmagát veszélybe.
Tudta, hogy az anyja megijedne szörnyen,
Ijjen mentse, hogy ez a fülébe menjen!
Így talán csak késő halljá meg, vagy soha:
Mert hozzá se' járnak, ő se' jár sehova.]

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

6.) + Vele lakott mástor édes anyja Budán,
De haza sóvárgott, haza ment aztán,
Mehogy elpusztuljon gazdaság és hajléh,
Miket György fiának halmása halléh.
Mert nem ada isten hosszu éltet annak,
Futtatá fogára erdei, vadkanak;
Földiné fogta fel árva kis leányát,
Fölnevelte szépen kedves unokáját.

7.) Hej! nem is álmodta a nemzetes asszony,
Hogy neki az a nap illy örömet hozzon;
Ablakában ül, De onnan kevesét lát,
Mindössze az udvart, meg az apró marhát;
Mert úgy volt a jámbor ősi ház kiszabva,
És úgy látta jónak, a ki helyben hagyta,
Hogy ne kandikáljon nagy mesire vidékbe; országba-világba,
Nézzen, mint igaz bölcs, ~~ámon kebelébe~~ csupán önmagába.

8.) Földiné ~~ebédkor~~ hát délegében dobogást hallott,
Szivébe azonnal gyors ösön nyilallott:
„Jaj! Miklós—" kiálta és futott elébe,
Nem lelé a rostély nyitját hevenyébe.
Hej Etelke pedig, mihelyest meglátta
Hogy a kapu sarkán befordúl a bátyja,
Szalad az udvarról, kengyelébe pattan,
Öleli, csókolja hogy szinatollyat osztan.

9.) Most leszálla Földi, és hagyta Etelkét, Lovaszánnát
Hadd járatsa Péterrel, töltse abban kedvét; Rányát
Megcsókolta anyját halvány hej homlokán;—
Addig fel se ment a lépcső három fokán.
Mikor pedig jean volt, lehajlék hozzája,
Megfogá a kezét, reáforrt a szája,
Édes anyja szegény! kivül a ruháján
Csókolta nagy fiát, verő szive táján.

10.) Akkor a szobába vezeté be karon.—
Mondanom se' kell, hogy lett nagy lakodalom,
Alig lelte helyét Miklósnak az anyja,—
Asztalnak is állott pincze, kamra, konyha.
Bencze, a vén Bencze volt a pincze nester,
Ki is tört belőle, hogy ő arra nagy ember:
Ugy járt, ha borért ment, hogy ne kellyen várni,
Ugy hozott, hogy kétszer ne kellessék járni.

11.) De maga kvánsem ivott azér' sokat,
Forgatván fejében apai gondokat;
Ivott ő, mint frokta, szivvidámság végett,
Vagy midőn kínálni kelle a vendéget.
Hanem mikor látta hogy nincs semmi hiány,
Enni, avagy inni egy cseléd sem kiván:
Intett a fiának, egy szálas legénynek
S keltén a frőbába Toldihoz menének.

12.) És így szóla Benicze: „H'óta t'om az eszem,
Kenyeremnél nincs a Toldi bátyól erősebb;
Rovz kis F gyerek voltam, annyi mint az öklöm, F sütykö
Hogy a Toldi pusztán ekkor a Nagyóban szántottunk hat ökrön.
Ez ökröt vezettem, — Pál apám az ekét
Tartotta .... De minek ez a hosszas beszéd?
Hej! micsoda búza lett abban a földben!
Eddig ért, uram, ni! második esztendőben.

13.) „Mégakkor boldogult édes apám uram is élt,
Csakugyan Benicének hitták ő kigyelmét,
Ki is, hogy fiam lett, — mondom az anyjának
Sokszor kerekszelyű bíz azt, anyjok, másnak. — látom a bolondot
Nagy fiú: ehol van! F Gyere Jöszte Jöszte, szógám, előbb:
Szégyellős egy kicsit, mint fiatal eseléd.
Hej! viléz nagy uram, jut-e még eszébe
Mikor együtt mentünk a király elébe?

14.) „Jóval ifjabb Jóval ifjabb volt még kelmed a fiámnál,
Hanem szálasabb is, izmosabb is annál:
Hány per elbeszéltük az előtt: no, ebből
(Kelmedet értettük) ember lesz, ha meg nől.
Bíztattam is: menjen katonának, Darabont vagyon ni,
Nem akarta kelmed hagyni édes anyját; De az édes anyjá nem akar,„
Pedig lám ni! milyen ember vált belőle; ja hagyni
Kit nem egyszer kétszer mondtam én előre.

15.) „Ezt a rossz fiut is nem t'om én mi ielte,
Katonának vágyik, vagy mi az ebadta!
Azt izéli mindig: nem lesznek ő paraszt,
Nem ő, apám uram, elpökön ha marasztt.
Itt van, nagy jó uram, azér' hoztam elő,
Legyen kelmed hozzá igaz gondviselő,
Atyja helyett apja, vezető vezére:
Isten is megáldja kegyelmedet érte.!“

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

16.) Nevetett Miklós az együgyű beszéden,
Forgatá egyszersmind a dolgot eszében:
Elvigye-e Benczét, vagy itthon maradszsa?
Melyikben lesz annak idővel is haszna?
Etelke azonban, egy asztali késsel,
Lovaggá ütötte, három kis ütéssel
S kitörvén a kedve hangos hahotába,
Bevonszolta Benczét az oldal szobába.

17.) Ott egy régi szekrény poros zege-zugát
Felkanyta s kiszede holmi ócska ruhát,
A mellyeket Toldi már annak előtte
Régen elhajított, mivelhogy kinőtte.
Etelke azokból egynehány darabot,
Egész öltözetet összeválogatott
S odáda Benczének ingyen, ajándékba,
Hogy tanuljon belé, vegye is fel még ma.

18.) Ez alatt elmondá
~~Elmondá azalatt~~ Toldi az anyjának,
Hogy jutott kezéhez a szép üres lyánynak
Mutatá a gyűrűt, mellyet hozá jegybe,
~~Ő~~ Háború végével kelnek, ugymond, egybe.
~~Ő tájban kell, úgy mond a mátkával egybe.~~
„Akkor, édes anyám, — no hiszen meglátod — Akkor ~~is~~ nem fogok ez országot, világot
„Addig, édes anyám, addig az országból
Messze kell távoznom, király parancsából — “
Nem használt ebben, némelyek úgy vélik,
De használ a szót eltakarni félig.

19.) Sírt, nevelett anyja, mikor ezt meghallá,
Szíve ez örömet nem várta, sokallá;
Elpirult, tükres lett halvány arczulatja,
Elpirítá benső titkos gondolatja!
Előtte fia még mind' a régi gyermek,
Olly furcsán esett most képzelni embereknek,
Házasult embernek.... képzelni továbbat
Pöndörhaju, fürge, játszi unokákat.

20.) Hányszor mondatá el, kérdezé ki ujra?
Nem maradt jtró nélkül egy legkisebb ujja:
Karcsu-e, magas-e, barna-e, vagy szőke?
Fehér-e, piros-e, vagy milyen a képe?
Haja, szemöldöke, szeme, szempillája?
Ajaki, beszéde, ~~mozdulatai~~ (járása), ruhája?.... 7 lépései
Felelni sem győzne Miklós annyit neki,
Ha olly jól nem esnek, mikor emlegeti.

21.) Jaj lett volna szegény Piroskának dolga
Ha, míg emlegették, folyvást csuklott volna! —
Most azonban félbehagyták a beszédet,
Mert az ifjú Bencze a szobába lépett.
Kard veri a csombját, a nyakába' mente,
Ki van csípve rúttul, mint bárónelly levente,
Megáll egyenesen, mint egy mustótója
S rövid habozással ímígy kezd a szóba:

22.) „Vitézlő nagy uram, szépen megkövetem:
Egy páncélos bajnok, úgy látom, idegen,
Künn az ajtó előtt kegyelmedet várja,
Hogy vele megvíjon életre halálra."

Toldinak se kell több: „hogyan a patvarba!
Felugrik sebesen, szalad a pitvarba,
Hát csakugyan ott áll a sisakos vitéz,
Kívül a tornácon, vele megvíni kész.

23.) Toldi a fegyverről nyomba megismerte, —
Látja, hogy az nem más, mint hűsége Etelke,
Jobbjú láncsáját baltkezében tartja,
Míg a jobb kezében villog széles kardja.
De Miklós a szemét összerántja vadul,
Felgyűri az ingét, karja kiszabadúl,
Rohan puszta kézzel: megszalad az ellen,
Kármat lép, elesik a nehéz fegyverben.

24.) „Úgy kell! eben esett, kösziülötte lyánya!"
Kiáll és odaput Toldiné, mert szánja,
Felemelte szépen, tízszer is megkérdte,
Nem fáj-e valahol, könyöke, vagy térde?
Semmi baj! de van ám tréfaszó, nevetség,
Van mivel egymás közt eltöltsni az estét;
(Azt is látja Toldi, hogy bizony nem fuskó
A fiatal Bencze, sőt ugyan nagy luskó)

25–29.

30. Így az egész éjet, viradat feléig,
Nyájasan ők együtt hamar elbeszélik,
Édes öréi közt enyhül Toldi gondja,
Majd, a rövid álom Piroskához vonja.
De korán kelve a gyermek felébresztik más nap,
Búcsút vesz, neki megy a nagy útazásnak,
Át merre vezérli jó vagy bal szerencse; —
Utána lovagol fütyörészve Bencze. —

Vigyen az ördög Miklós trófea közé
A mit Toldinénak kitanácsul küldtél!
Nem győzne bárányát ingyen, de nagyra
Kétkedve mondja egyet inkább, mint elhagyja.
Nem győzne bárányát ingyen, de nagyra
Bátorodva egyet még nem elég!

Vállhegyen bátyjára
hamisak pillantok,
Felkapja az ágyról
a pitvari lantot,
Barna ökölbőrét ráncsolva
keményen,
Tirkla, erős kaudja
így csendíte mélyen:

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Negyedik ének

„Vagyon Lajos király olly nagy készületben,
Sok erös viszekk vagynak seregében."
Illyvai.

~~Itten kezdődik a Negyedik Ének.~~

Nagy Lajos azonban éjeket napokat
Búbánatban tölte kedves öcsce miatt,
A kit megöléseik valamelly gonoszok,
Nápoly országában lakozó olaszok.
Mert az ifjú Endre ott növekedett fel,
Nevelé a király szives szeretettel,
Róbert, az ősz király; misthogy unokáját
Neki szánta nőül, s vele koronáját.

Ott az öreg Robert meg is hagyta irva,
Nem sokkal azután letszállott a sirba,
Endre pedig felnőtt, a leányt elvette,
De a szép Johanna férjét nem szerette.
Gakhamar az ágyát ő másokkal vetá,
A kormától is jó urát megfosztá,
Főrt hányták elébe, vadászni kicsalták,
Egy mulatóházban éjjel megegyilkolták.

1. Ki miatt az udvar, királyné udvara,
Fényes Visegrádon gyászba merült vala,
Ott lakván az özvegy, Károly nagy királyé,
Lajos ider anyja, Erzsébet királyné?
Visegrád, Visegrád! hol van régi fényed? 1)
Magas fellegvárad, parti épitményed?
Dunapart lankáiban kerti ékességed?
Mérföldekre nyuló, párduzlakta nyéked?

2. Ott, hol négy királyok azon idő tájbá
Megférs volna minden udvari pompája
Még sem tőltve annak negyedfél szák termét, —
Most a róka bujkál, ásva kicsiny vermét.
Nem nyilik kevélyen a Dunára kapu,
Belül is a zöld tért gaz veri fel s lapu,
Oda van a lépcsők márvány büszkesége,
Nyolcz egész ölnyire terjedt félcsősége.

---

1). Oláh Miklós. I: VI.

3.) S a négyszegü udvar emé lépcsök felett
Negyven láb magasan — hej! ar is oda lett;
Nem diszeskedik földje márvány kirakással,
Nincs beárnyékozva illatozó bársonnyal.
Nem is veszi körül nagy palotáik szárnya
Száz meg száz ablakkal a kies Dunára;
Maga a koronát őrző hegyi feiszek,
Az is összeomlott, ledőltek a vészek.

4.) De mihaszna borong rajta képzeletem ?!
~~Ha firóló halvánnyal~~ ~~Ha tarka vonalon~~ ! fel nem épithetem!....
Noshát a királyné visegrádi háza
Endre herczeg miatt öltözék mély gyászba.
Ottan a csillanló fejedelmi pompa
Büszke ábrázatját feketébe vonta;
S a bú, mintha ülné királyi ünnepét
Felvette magára legszebb öltözetét.

5.) Meghallván a gyász hirt, seregesen gyülnek [1.)]
Királyné asszonyhoz tiszteő úri lölgyek,
Hajadon és özvegy és a kinek férje
Főfő rangot visel: fiatalja, vénje.
Sírnak hozzá sorral a nagy palotákban,
Versélkedve mintegy, szomoru pompában,
És megoszták vetsént a királyné jaját,
Hangosabbá tévén szózatos fájdalmát.

6.) Számtalan sok gyertya, mint egy-egy fövétnek,
Hófehér viaszból — éjjel nappal égtek;
És a nagy harangok, viradatkal estig
A tornyok falait szinte megrepesztik.
Vége hossza sincsen a gyászos menetnek,
Mindennap, ort vélsöd, egy királyt temetnek,
Mondatek minden nap, busan zengő mise, —
Annyi drága pompát nem látott senki se.

7.) Maga a királyné talpig gyász ruhába
Minden nap misére ment a kápolnába,
Melly a palotak közt állott legközepen,
Remek épitésével, a várhegy tövében.
Koldusok, szegények, feltartott süveggel,
~~Fejedelmi udvarában~~ Fejedelmek ora minden álvott reggel,
A királyné pedig alamizsnát osztva,
Utána a Jok penzo három leány hurcza.

1.) Dubnizi krónika.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

8.) Májkor sem sajnálott ugyan ő felsége
Adakozni bőven isten dicsőségre,
De most adományit kétszeresre adja,
Hogy istenénél inkább légyen fogadatja.
Klastrom emelkedik, fényes templom épül,
Se kinéljék, uggyond, telik az öcsébül,
Jut belőle minden papnak és barátnak,
Az isten szolgái szűkséget nem látnak.

Lajos király pedig — ~~nem mint más~~ minden szombat-
Ötvegy édes anyját ~~hogy meglátogassa~~ tíven meglepje
~~Buda~~ ~~Buda~~,
Egész héten ország Egész ~~héten~~ ~~a más~~ bajait végzé Budán,
Ha ő el nem végzi, ki lásson az után!
De ha Visegrádba ~~el~~ megérkezett,
Megcsókolta szépen az anyai kezet,
Lehete ruháját ~~is~~ bátyját ingerlé,
Kinye hullt a gyűrűk gyémánt köve mellé.

Monda neki egyszer édes anyja: „Ok jaj!
Mit ér nekem a kőny, mit nekem a sólaj?
Minden nap, minden nap el-elmulik egy nap:
És mi ott vagyunk ma, a hol voltunk tennap.
Keményítsd meg, fiam, ellággult szivedet,
Váltsd be férfi módra első igéretedet!
Tudom hogy hiába. De nézz kivánt a nézz:
Szerzsé sem elég az én egy fiamér'! a

Így örté az olajt a király tűzére,
Nehogy azt a sok köny meglohasszza végre,
Mert szelid s jámbor volt benne a szerelet,
Nyári nész haragja: tánadt, elenyészett.
Hanem most az egyszer nehezen felejte,
Egy az, minél öcscét szivéből szerette,
Más az, hogy lakolni érdemes a bűnnek,
Harmadszor, kivánja bajnoki becsület.

Ezért a magyarok hatalmas királya
Elhatározá, hogy bosszúját megállja,
Országából össze rendelé a főket,
Budára, gyűlésbe parancsolta őket.
Kik is jeles nagy számmal oltan megjelentek
Papi és világi méltóságos rendek,
Telegdi az érsek, F ~~Garai~~, a nádor, F Kont Miklós
Lackfi [vajda
[országa ~~Erdélyből~~, szécsi, Bánfi, Bátor.
(Druget)

F Garai

1) Lajos adománylevele Nagy Lackfi
István részére. Dubniczi krónika.

Ezek és még többen mikor összegyültek,
A nádor, az érsek elsőbb helyre ültek,
Úgy a többi, sorban a zöld asztal mellett,
Gakhogy gyászt fedé most a zöld posztó helyett.
A királyi szék is, mintha bánatjába'
Öltözködött volna fekete ruhába;
Sűrű fátyol lepi kéklő boltozatját,
Gyémánt csillagait, fényes arany napját.

Végre jött a király; vele édes anyja,
Bánatos ruháját, mint egy felhőt, vonja,
Egyenes, mint a nád, magas a termete,
Nagy pénzt érne rajta gyászos öltözete;
Mert miképp a felhőn a nap szűrt világa,
Átcsillog a gyászon minden, a mi Dragа:
Gyűrűi, keresztje, kösöntyűi, láncza,
Gyémántja, aranyja, rubintja, zománcza.

Egyszerre felálltak a nagy úri rendek,
A király s királyné pedig oda mentek
Hol magas ülőhely volt számokra készen,
Feketébe vonva, láttam mondom, egészen.
Lajos a levelet hozatá most elő,
Mellyet írtak neki szegény öcsse felül,
Olasz herczeg írta, névszerint Durazzó,
Felolvasta egy úr: így volt benne a szó:

„Szomorú bal hírnek fekete hollója,
Endre halálának vagyok hírnöndje;
Megesett, megesett, megvan az áldozat,
Él az isten! ő lát, lásson is igazat.
Kimentek vadászni, bár ne mentünk volna!
Aversza városa bár elmerült volna!
Ott lakozánk este, míg vadászi torban,
Kívül a városon, egy nagy kolostorban.

„Fordulván az idő, fordult őreg éjre,
Johanna királynét karon fogta férje,
Ketten egy szobába nyugalomra mentek,
Hanem a gonoszok, ohjaj! nem pihentek.
Zörgetik az ajtót, felverik álmából,
Felretten, kimegyen, először elámul,
Aztán védi magát, védené, de hogyan?
Ő egy fegyvertelen, azok pedig sokan!

Süllyedt

1.) Fessler III rész I. köt. ~~269. l.~~ 215. 268. ll.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

„Johanna királyné nem ébred a zajra,
Sikoltoz egy asszony, de ő azt sem hallja,
Endre is zörgeti már az ajtót régen;
„Nyitkozok — eresszen be, édes felségem!“
Nem eresztí bi'a, nem bocsátja bi'a,
A melly úton kijött, nem mehete vissza,
Erőt vesznek rajta, zsinórral megfojtják
S egy ablakon által a kertbe ledobják.

„Így esett, megesett, megvan az áldozat,
Hanem él az isten: ő látson igazat;
Te pedig most, uram felséges nagy király,
Itt e földön ítélj: boszúlj, büntess, bíráj.
Győzelem lesz utad: városok és várak,
Jó és kör rendűek tiszta szívvel várnak;
Én már büntetem a kis gonosztevőket: 1)
Jövel uram király, takarítsad a főket.“

Most az urak szívét elfogá az irszony,
Nem is vitatkoztak rajta soká bizony,
Nem mondom, sokáig, ~~nem~~ kevés ideig (nem)
Nem tanácskoztak ~~sem~~ bizony, semmeddig nem.
Sőt inkább felálltak ősi kerek egyetemben;
„Háború! háború!“ hangzik a teremben;
Tudta ezt a király, hogy e lesz belőle,
De jobb volt tanácsot kérdeni előre.

Tudva, hogy az ország, élni halni készen,
Mind felolt őérte, ébrenlakának ösztönben, egészen,
Még se támaszkodott egyedül csak erre,
Nem is kényszerítte senkit menetelre.
Volt már neki ott künn szép számú kis hada,
Mellyet más országban jó pénzért fogada
Vitéz Miklós mester, kit előre küldött
S Jakabfalvi János, a veszprémi püspök.

Hogy aztán elvezlék a budai gyülés,
Titkon is, nyilván is, folyt a nagy készülés;
A király egy haddal megindítá kontot,
Indulásakor annak illy szavakat mondott:
„Valahol utatok, valahol átkeltek,
Meg ne tudjam én, hogy bántsatok egy lelket,!
Vagy sarczot tegyetek, mondám, vagy rabadoztatok.! 2)
Sérjen Koronámra, (semmiyet ne hozzatok!“

1) Fessler. III rész. I. kötet. 214 lap.
2) Dubniczki krónika.

A másik had is gyült Rákos mezejére;
Lackfi Apor István annak a vezére,
Vele a két fia, három öccse, mert még
A tatár Moldvából nem bocsátja Endrét.
Ide csatlakozott a két harczos Bebek,
Draskovics, Andrási, Druget és egyebek,
Ide jő Tileti, öccsével Jánossal,
A János fiát is hozván Domokossal.

Aztán Szécsi Miklós, a felső-lindvai,
Szudár, Bánfi, Németi, a két Kanizsai,
Szécsenyi Miklós a nógrádi főispán,
Bátori, Poharnok és Bubkai István.
De ki győzné sorra megnevezni őket,
Nem mondom, egyenként, de csupán a főket?
Mindenik a maga zászlóaljját hozza,
Ezrével, vagy a mint fel van rájok osztva.

Ti is feljövének, barna kunok, jászok,
Szemes, ügyes, virgonc, nyilvesző ijászok,
Vagy nehéz ostromban „faltörő" bakvsok,[1]
Midőn öklelőznek a várdöntő" kvsok.
Lajos e hadakkal előbb tábort járat,
Követi a szemlét isteni szolgálat,
Ősz Telegdi érsek jenszóval megáldá,
Úgy népét a király elébe bocsátá.

Maga pedig Lajos gondját a hazának
Lelkét kezébe az édes anyjának,[2]
Mert okos személy volt, nem is volt, asszonyban,
Horváthonban más, egész Magyarhonban.
Mellé pedig adta, mint férfi tanácsot,
A megélemedett Telegdi Csanádot,[3]
Így, e roppant kárat elrendelve bölcsen,
Maga is a gonda indult siettesen.

---

1) Fessler III rész 1. köt. 651 l.
2) Dubnici krónika
3) Budai Ferencz. Polg. Lexicon.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Ötödik ének. Toldiné háztűznézni megy.

„Vala okossága az tisztes asszonynak.“
Illosvai

Arany epüstét, czifra rukáját,
Leányt el ne végy korcsmájából,
Ankából szeredsét, juhtorjából,
Cövüed való szép háziasszonyt.
Ktgyrdal.

Toldiné pedig ült egy szombati napon
Este a ház előtt, a kiülő padon;
Akkor jött dologból Bencze a vén szolga,
És leereszkedék valami tuskóra.
Tiszta, mint a pohár, volt az udvartájék,
Kívüvéssé borsolva az esteli árnyék,
Lanyha szellő repked, bársonyos az égbolt,
Vére-vett arczával várt az éjre a hold.

Fű, fa, madár csendes: csak egy rigódnek....
Csak erős, mély hangja hallik Etelkének
Lent, az udvar lábján, a hol éjen fejet,
Szüri habkerével a felkabzó tejet.
Sőllakott tehenek fanyalognak mélán,
Zöld szinü, virágos, illatos új szénán,
Míg a sárga borjuk, telhetetlen kéjjel,
Farkat billegetve, dőzsölnek a tejjel.

Toldiné asszonyság tünődék azonban
Anyai örömben és anyai gondban,
Meglátszott a képén hogy mikor, mit érez;
Uszoljára így szólt az öreg Benczéhez:
„Elmegyek én magam, bizony el én oda:
Megtudom, meglátom kicsoda? micsoda?
Kitől lopta Miklós azt a gyürüt jegyül?
Kit ad a jó isten vénségemre menyül?“

Nagyon helybehagyta Bencze a szándékot,
Hogy legyen, mint legyen: el is végezék ott;
Más nap a hajnal még alighogy kserdüle,
Mikor Toldiné már a szekéren üle.
Etelka pedig az öreg Bencze jobbján
Hajtá a lovakat, az első saroglyán;
Váltig restelé a vén cseléd a dolgot:
Egész úton pirult, vesszekedett s morgott.

Estefelé volt már hogy keszibe értek,
Mint idegen utas, hálásra betértek;
Ott leszálla Bencke s ápolgató kézzel
Lovai üstökét megrántotta kétszer;
Toldiné pedig ment befelé, a házba,
Jobbra is, balra is szemesen vigyázva:
Milyen a háztáji? a pitvar? a konyha?
Mindezekben ismert csinos gardasszonyra.

Aztán benyitott egy üres szobába,
Onnan a másikba, oda is hiába;
Körülnéze benniök és egy pillanattal
Szemébe tűnt minden: szék, ágy, tükör, asztal.

Vissatérve, leplét felhajtá az ágynak,
Tisztának találta mindeniket s hágynak,
Aztán kifordult, s végig az udvaron
Gyönyörűség! mennyi volt az apró barom.

Így, sehol nem látván egy emberi lelket,
Szemügyre vaeté az egész nagy telket,
Mígnem, ráakadván a gyümölcsös kertre,
Annak fái közöt Piroskát meglelte.

Cicázvot Pirotka a ~~tyúcsaládjával~~ céggel, beány családdal,
Mit az idegentől tudom is hogy régtől,
Abbahagyta mingyárt, az orrája égett;
Akkor jó szívvel látta a vendéget.

Felvezette őket az első szerembe,
Váltig szabadkozott, hogy nincs semmi rendbe'
(Toldiné is váltig mondta, hogy nincsen mit)—
Letörlé a székről a sok tiszta semmit.

Csakhamar beszédbe ízeledtek hárman,
Előbb tartózkodva, hanem aztán bátran;
Mert kis gyermek a jó ismeretlen körbe':
Előbb búvik, aztán maga fut az ölbe.

Elmondá Piroska, hogy az atyját várja,
Ha nem jött ebédre, negyő vacsorára;
Úgy is lett, hazajött, de korsz volt nagyon,
Hanem mingyár' vidult, hogy vendége vagyon.

S mig a jó öregek beszédbe merültek,
Etelke, Piroska, a konyhába tűntek;
Összebarátkoztak a legelső szóra,
Mintha együtt nőttek, nevekedtek volna.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

30.

Nem is állott a kis Toldi Etelkében,
Csakhamar a szája kivoltott ekképen:
„Hej te Piroska!...de nem mondom, mert titok,
Hej, ha te úgy tudnád, ezt a mit én tudok!
Nem vagyunk mi úrasz, igazán megvallva,
Nagyanyám-asszony a Toldi Miklós anyja;
De egy léleknek sem szabad ám tudni azt;
Soha rád se' nézek, hahogy rajtam kiadsz."

Megijedt Piroska, meg is örült ezen;
Hátha majd valamit nem ínyére tetten!
De más részben örül, a napot is áldja
Hogy a Toldi Miklós édes anyját látja.
Legottan a kis lyány egymást megölelte,
Piroska Etelkét, Piroskát Etelke;
Van beszéd, de mennyi! tudom, hogy akárhol
Bajdosik most Toldi, a jobb füle lángol.

Benn pedig a garda, együtt a vendéggel,
Cserélgetik a szót, öreges beszéddel;
Toldiné ~~nagy~~ azt kérdi, idegen módjára:
Van-e több családja, vagy csak ez a lyánya?
De „Dehogy van! dehogy van!" sopánkodva felel,
„~~Bár~~ ~~hiszem~~ ~~el~~ se volna több bajom, mint ezzel;
Most is oda voltam, most is abba' jártam,
Anyafi gyülésen, a rozgonyi várban."

Így felelt borzúsan és lepanaszolta
Mi legyen a bajnak egész léte-volta,
Hogy' adott a király igazság-levelet,
Miszerint vagyona Piroskáé lehet;
Hanem a rokonság feltámadt ellene,
Hogy nem ér az semmit, a király levele,
Nem is így jött ki, mint a levél tartja,
Mind azt feleseli, mind azt hánytorgatja.

Egyik része, úgymond, fenyegeti perrel,
Szeretne vagyonhoz jutni könnyü szerrel,
Meghal ő, azt ~~várja~~, nem él örökkétig, mondják,
Akkor a jószágot szerzeszkével lépik;
Más rész arra gyötri, tőle azt kívánja:
Rozgonyi nevéhez menjen a leánya,
Tyúkkal és halácskával üldözik untalan:
„Nosza, ősein uram! nosza, bátyám uram!"

Többen kérik a lyányt, de ő megunatja.
Hogy hiába kérik, mert arcát nem adja;
Pedig utána jár és bizony a levél
— Törvénytudók mondják — bizony nem sokat ér.
„De fölmegyek én még, ha az isten éltet,
Kérek a királytól erősebb pecsétet,
És olyan levelet, a ki hogy megálljon; a
Tudom meg is adja felséges Királyom.

Így végezte szavát; hanem Toldi felől
Egy igét se hóla, nem is hozta elő:
Mert a mi világos, nem örömöt annak néki,
S a mi titkos éjjel, ~~azt~~ ~~arról~~ minek ~~nem kívánkozik~~ kürtöléshez?

E közben Piroska felhozá a tálat,
Melléült a garda s a két asszonyállat,
De Piroska nem ült jegybe és gyűrűbe:
Micsoda gardaasszony, a ki ennai ül be!

Toldiné meg a lyányt tartja mindig szemmel,
Nem avval a nyájas édes-anyaszemmel,
Hanem mostohával, a milly ennel soha
Nem nézett kegyelmes vigy, napa vagy nevetve.
De hiába nézte, de hiába lesce,
A csonót a kákán hiába keresse,
Nem talált hibára, sima volt a kéka:
Rongyi Piroska leányok virága!

Hogy aztán ideje volt a lefekvésnek,
Simni kezdé magát világa a mécsnek:
Toldiné asszonyság jó éjtszakát monda,
Ételke is mingyárt követé őt nyomba.
Rongyi meg, a mint azok elpihentek,
Találgatja környen: vajjon kik lehetnek?
Halla ezt Piroska, de nem szólott reá,
Mintha ő sem tudná, vagy nem is hallaná.

Toldiné azonban Piroskát az ágyba'
~~Foglalta~~ ~~gyászba~~ ~~gyötrelmeibe~~ ~~Mária~~ ~~imádságába~~
Befoglalta burgó szép imádságába,
Mingyárt fia mellé, a kiről Ételke
Rosszat ujságolni, jó hogy elfelejte.
Aludjál jó ~~édes~~ drágám aludjál ma szépet:
Nem koz-é, ki tudja, bút a holnap reád?
~~Hej! mert a ki fiát szülte a világnak,~~
~~Bűbánatot szülte az asszony magának.~~

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Szép is volt az álma, mert aranyos kedvvel,
Mosolygva igy szólt Rozgonyihoz reggel:
„Soha se törödjék nászuram olly nagyon
Kire száll a birtok, kié lesz a vagyon.
Ha elveszi a lyányt, tudom el is tartja,
De meg jó az isten, majd csak kimutatja —“
Megütié az a jó fülét a gardának,
Hogy mit okból mondja őket nászurának.

Így, nem sok beszéddel, összeismerkedtek,
Egymás arcát nézve, örömrózsát fedtek;
Majd a jó is, egyik a másikat, korta,
Szegény Toldinénak fájdalmát okorta.
Csudálkozó szívvel, alig hitte Pál ur
Hogy semmit se hallott a Miklós bajával;
Elejét utóját hosszan elregélte,
Hanem Toldiné azt nem hallgatta végre.

Első mordulattal a szivéhez kapott,
Másik mordulattal nyitá az ablakot:
„Fogj be, öreg, fogj be!“ — és a jámbor garda, —
Nem volt annyi lelke, hogy tovább magyarázza, —
Mért vohúl magából a nehéz, a, mélységes bánat?
Mért búvik sötétre a megbízott állat? fövény vert
Mért a kalitkáló vad, sűrű rengetegbe?
Természet törvénye vagyon mindezekbe.

Hatodik ének.

» Több dolgai között jó Tholdi Miklósnak,
Még ifjú voltáról illy éneket írnak.«
Illyvai

~~»Több dolgai között jó Földi Miklósnak~~
~~Még ifjú voltáról illy éneket írnak«~~
~~»Megjegyzésre méltó tettei~~
~~Ugyancsak vannak korából.«~~
~~Mások hajósa ha jól nem tudjátok.«~~
~~Illyvai. Illyvai~~

Meg is sövegelte † ~~Megsóhajtá~~ Bercre ~~Megsóhajtá~~ Nagyfalu határát,
~~Akkor innen-ámnan a világba nézve~~ a kopasz határfát,
Követé gardáját halkan fütyörészve.
Földi pedig — hagyván Délkeletre † az útat —
Őrzi-lesi a jövőt és múltat;
Mit tehetne, vajjon, addig is vitézül
Míg az olasz ellen a király felkészül.

† Köszöntő sövegel

† Pirkóra

Most a lova szaját megránta egy helyen,
Hogy ne hajszra tartson, hanem csára menjen;
Addig kísérgette arra az útat, csárga,
Hogy elért Erdélybe, kulcsos Kolozsvárra.
Ottan megszerelte a rajtavalóját:
Páncélját, paizsát, sisakját, forgóját,
Hogy, mikor meglátta, Bercze is bámulta,
Hogy mosolyodék rá egy kis idő múlva.

Onnan pedig indult nemzi Moldovába,
Hires László Endre székely táborába;
Megpróbálta kardját a tatárok ellen,
Mivelhogy régóta hever a hüvelyben.
Ekkor esett az, hogy a tatárok kánját
Elfogá, kikiáltá, széllyelverte nyáját,
Mint mikor a juhász borját közre dobja:
Széllyel ugrik a nyáj: s a nagy kost kifogja.

Elevenen vitte László a kánot,
Elbúcsúzék Földi, miután beszámolt:
Megsugá négy szem közt, hogy ki volna, s kérte
Küljön egyet-kettőt a királynál érte.
László ezt örömmel fogadta, hogy megleszen,
Földi pedig indult szondéd lengyelekhez;
Hanem a góbék[1] közt fely különös beszéd,
Mert nem ismerék fel Földi bajnok nyelvét.

Azt eskűszi lófő, azt eskűszi gyalog:
Csuda történt, amiben szemmel látott dolog:
Nékai Szent László nagy király nevette
Őket a pogányság ellen ütközetre.

---

1) Székelyek gúnynevek.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Mert, a mikor, ugyanezd, éjen tűrbe menteh,
Vagy ? hogy nem ? elvtök egy vitéz jelent meg,
Fegyverkezve talpig vérrel és páncéllal,
Sima csiszolt vassal, csillogó acéllal.

Roppant nagy ló tombolt (tódítják) alatta,
Maga is egy fejjel őket meghaladta;
Pallos a kezében s nagy fejű buzogány,
Minek a fieléről csakugy dűlt a pogány.
Sőt nem egy a kitet arra is ajánlja,
Hogy fején tündöklött arany koronája,
Feje felett pedig, fényes kerekségben,
Koronás arkony ült a levegő égben.

Voltak ugyan, a kik bizonyosnak vonták,
Hanem azt mindnyájan bizonyosnak mondák
Hogy maga Szent László király a levente
S hogy Szűz-Mária volt az arkony felette. 1)
Akárhogy', akárminek: a győzelem övék,
Ételnai jó borral isznak is a levét,
A mit örömében Lackfi Endre osztz;
Erdélyből, magával, sok tömlőben hozta.

Mi pedig siessünk Toldi Miklós után
Bujdosó, vándorló, viszontagos után;
Sok esett érajta, sok jeles történet
A mi fölött most csak elsuhan az ének;
Elsuhan, átsuhan, mint a fecske szárnya
Melly a tavat éri, bele mégsem marja,
Vagy mint frökdelése víz felett a kőnek,
Mellyel a gyerlőcrök a folyamon szőnek.

Tudta ő, hogy Kázmér, lengyelek királya,
Egy testvér Lajosnak az édes anyjával;
Elindva, miszerént azok kettőn egyek,
Gondolá magában: „Oda bizvást megyek.
Mint magyar vitézzel, jól fog bánni velem,
Itt ez a kard: e tett ajánló levelem;
Tán szolgálhatok is némi részben neki,
Tán Lajosnál értem magát közbeveti.“

Ilyes gondolattal ódaért, hol visza,
Napkeletre önti habjait a Nyisztra;
Komp vinné az útat keresztül a vízen,
Most ki vala kötve, de a túlsó részen.
Toldi a révészek mindegyre kiáltott,
Karjával is inte, bár senkit se látott,
Belefúna végre s abbahagyta orrán
Integetni, mint a szélmalom a pultrán.

---

1) Dubniczi krónika.

Pirko

Délczeg paripáját folyamrak biztatja,
Benicze is ért arról, utána usztatja,
Így a parthoz jutnak, melly azonban liget,
Néhol bokros erdő, néhol tiszta liget.
De ki látott illyet! minderik ja bitó:
Hozzákötve egy-egy istenadta zsidó;
Szájokat fenyíti szárar, fojtós moha,
Alig fedi őket az egy testiruha.

Kapott ez alkalmon a vitézlő Benicze,
Jól kifent kardjával egy tusángot metsze,
Kezdé a legelsőt, ugyancsak pákolni;
De felkáborodván, így riad rá Toldi:
„Mennydörgöm adtát is! — vered, a kit vernek?“
Szepegett a szőra ~~Benicze rákiált~~ Benicze, mint a gyermek;
Parancsolta Miklós, hogy rögtön eloldja;
Így panaszlá a bajt Ábrahám utódja:

„Költözünk, bujdosunk szép Magyarországból,
Számkivetve onnan, király parancsából.
A miért ősei bitét nem hagyá el
Költözik, bujdosik a szegény Izrael. 1.)
Hogy e komphoz értünk — nem tudván előre —
Doveczk az óriás ennek vámszedője —
A mit életünkben összegyorgattunk —
Oktéje! — mind az ujjam — nyelelen maradtunk.“

„Oldd meg társaidat!“ a levente szóla,
S elfordulván, többé nem méltatta szóra,
Hanem fölkereste Doveczet, a zsiványt:
Ironyu mulatság, a mit épen csinált.
Egy-egy fiatal csert a földig lehajta,
S mindőn felereszti, már zsidó függ rajta;
Visszapattan a cser, az elégen túl is,
Kolompol a terhe innen is, meg túl is.

Észrevévén Toldit a bokron keresztül,
Egy fiatal gyertyánt fölszakít tövestül,
Ő úgy várja kézzel, mint valamely bottal,
Ütni hirakodó fejsze állapottal.
De Miklós zuditja zubolyni burgányát:
Eltalálta, épen a vak szeme táját,
Vak is lett azonnal, siket is lett tőle,
Tompa ökröndéssel lezuhant a földre.

Pirko Sokállotta Miklós ~~volna~~ Oktéj, hogy ~~éjfél~~ ő még készülljön:
Megtapotta Doveez hátát, hogy ne fájjon;
Nem is fájt az többé, úgy hiszem, miolta
Délczeg a patkóval csepüvé gárolta.
Ezonyá, mint a kender, ropogva ~~megtörék~~ izét törék: „rop! rop!“ össetörék:
Akkor nézte Miklós, hol a vámos kereke:
Odavonszolá a nyolcz lábnyi Doveczet
S felkötötte rá, mint valami pereczet.

1.) Kükülloi János.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Megpihenve mostan, a cselédjét várva;
Hát ime közelget ékteleu nagy lárma:
Hallik Bencze hangja: „egy-egy arany! zsidók:
A miért megmentém, fizessetek adót!"

Másfelől perpatvar, csúnya veszekedés:
„Nem volt semmi alku — nem volt semmi kötés!"
Toldi karagyik is, nevet is: „goromba!
Hogy merész elegyedni te az én dolgomba?"

Így dorgálta Benczét; s így ez abban elmult; —
Ekkis trefja után Toldi tovább indult,
De nem a királyhoz, Krakó városába:
Üres kézzel nem megy, gondolá magába.

Hanem vitézen neki, szép szavai mellett,
Jeiger ajándékos, jényes győzedelmet;
Alkalom volt erre: sok garázda litván
A lengyel határokat mindennap szorítván.

Ezébe jutott a régi háborúság;
A lemberyi vásár csak tegnapi újság: 1)
Miszerént a litván rablók feje, Olgárt,
Belgyujtá a vásárt, leölé a polgárt.

Kósza néj a vásárt hogyan verte széllyel, Kapzsi
Draga selyem-bársonyt mértek kopjanyéllel;
Nem árult az adó, és a vevő nem vett:
Mégis elkölt minden, pénze mégis elment.

E tudva, magát ő lengyelekhez adta;
Erejét karjának úgy is kimutatta
Hogy Lubárt és Kejstut, megpalodva rútul,
Minden kedvök elment újabb háborútul.

Így, a harcz mezején töltve néhány hetet,
Toldi a sereggel Krakóba sietett;
Jényes diadallal vezeték Krakóba,
Hol immár előbb is forgott neve szóba.

Tudvillik Eszter, a szép zsidóleány 2)
Hallotta Dovecről: mit mivelt a zsivány;
Hallotta: ki? mikor? hogyan ~~kiszabadította~~ tanítá meg;
Kite sorsosait hogy ~~szabadította~~ szabaditá meg.
Eszter a királynál benn vala .... még nagy benn!
Orcza nélkül való fejedelni kegyben;
Nem csuda tehát, hogy Toldinak a hire,
Jó szállást csinálni, előbb odaére.

Nosza hát, nagy torral ~~Mikirtis Nagy torral~~ azértan nyék) (a gyözelmet üllik,
A mi tivornyának is bizony beillik;
Első hely közöttük a zsidó leányé:
Szebb ruhában ül ott, mint Séba királynő.

1.) Jessler, Dlugos után.
2) Ugyanaz.

Az urak ellenben ioznak kegyetlenül,
Az a nyertes, a ki asztal alá kerül;
Olyan mesterség ez, hogy könnyű az utja:
A ki nem tanulta, az még jobban tudja.

Ezzel pedig, ámbár szeme Toldin járá,
Felügyelt a király arany poharára:
Piros galamb-ajka sűrün megcsippenti:
Akkor iván nélkül meg nem állja senki;
Legalább a király úgy van azzal mindég.
De poharazásban „legelső" a vendég:
Maga is a király nézi gyönyörködve,
Szívesen beszélget vele időközbe.

Kérdez öle holmit; sokszor emlegeti,
Hogy Lajost, az öcscét, milly igen szereti;
Országát is, úgymond, végre nekiadja,
Feltette magában: mert hát kire hagyja!
Többet is beszélne, kérdene Tolditól:
De nyelve az ezét már nem éri utól,
Megakadt egy szóban, a kellő közepen;
Nehéz lett, elalutt a nagy bársony széken.

Így végeszakadván tusnak, boritalnak,
Tehetsége szerint kiki hazaballag;
Toldi is hazament, lefeküdni; oda
A hol készen várta egy szép vendégszoba.
Esze, lába, helyén; a nyelve is fordul,
Hanem az orczája tüzel a sok bortul,
Zúgó füleiben vad muzsika dörmög,
Szeme előtt pedig.... hej! a bor nagy ördög.

Szeme előtt, mindig, a zsidólyány képe.
Ifjuság: bolondság! mi nem jut eszébe!
Eszébe jut minden, annyi minden régi —
Mikor a köből is olaj cseppent néki.
Szép asszonyok körül sohsem vesztek harczot;
Egyszer élesében, vallott csak kudarczot:
Elbeszélem, mert tán nem [illegible] járna jegybe'
Ha igaz hűséget nem lelt volna egyike.

Történek, hogy meghal egy fő ember Budán,
Fiatal nemzetséget hagyva maga után;
Szép ő, víg is a nő, mint a nyilott rózsa,
Melly selyegy sem illik gyászos koporsóra.
Toldi, mint' afféle tűrről pattant legény,
Szeretné a rózsát hordani üvegén,
Hordani, viselni, a míg el nem fonnyad,
Aztután ledobni, lehajítni onnat.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Küldöz ajándékot, apródjául ízen,
Annyi hűséglle egy fikrát se hiszen,
Az a maroknyi föld, mit a sírba vetnek —
Legfőbb azt tartja örök szeretetnek.
Egymást éri tőle ajándék, üzenet,
De azt visszaküldik, erre nincs felelet,
Hanem egyszer illyen válasz jő, sokára:
„Tiszta szívvel látom egy kis unokára.“

Szép özvegy a házát nagyon ékesgeti,
Falait és földjét szőnyegekkel fedi,
Virág, pázsa, kattyú van ezekre varrva,
Még az ablak is mind tele vagyon takarva.
Hanem egy utczára nyiló ablak útat
Független az asszony szerényes vizsgálat,
Kinézve aranynyal, verhenyő selyemmel,
Tátott véres szájjal, vadan égő szemmel.

Toldi maga után nem sokáig várat,
Körüle az asszony sürög, forog, fárad:
Kínálja üléssel, étkeit feladja,
Mosolyog a szeme s minden mozdulatja.
Toldi az ételből, hej! esik is, nem is,
~~De ellenben az italról, ímé: azt issza, igenis!~~ Ellenben az italt — nagyiszra, igenis!
Minden pillanatra megszárad a nyelve,
Édes kacsintással van bora mézelve.

Majd erős kedvében, a hogy tenni szokta,
Elkapá az asztalt egy lábánál fogva,
Tartja fél kezében, táncol, ugrik arral,
~~Megcsapjait~~ Melegelli gyapját, mint a juh tavaszszal;
Köntösét elhányja, nem szenvedi bőrén,
Erejét, ugrását mutogatja pőrén;
A szép özvegy asszony csak pirul, csak nevet:
Nincsen mit is tudna ellenébe tenni!

Monda neki egyszer az asszonyi állat: „Nincs jobb ugró, hallom,
„~~Hallom, ez vidékbe' nincs jobb ugró nálad.~~ ez világban nálad:
Nosza hát ugorj fel, szivemnek bálványa,
Az én szerelmemért annak orozlányra!“
Toldinak se kell több: hátrafut, megy elé,
Kétszergörbe testtel pattan a hely felé,
Talpával nagyot rug fenne orozlányra —
Így ugrott ki ~~Jancsi~~ Toldi Buda piaczára!

Hogy mi lett belőle, gondolhatja mindenki:
Háza pirongodék a vitéz egy ingben;
Szégyenlé is vállig, de használt a leczke
A mire tanitá a ravasz menyecske. —
No hát, mondom, illyes ~~világ~~ történet ~~történet~~ több hasonszalmaszál
Forgott a fejébe Toldinak, mostanság;
Mikor egy vén ~~asszony~~ ~~szépét a kandzsába bújta~~, / asszony hozzája belépve
~~Ő~~ ~~rug pirulóra~~ vág ~~de a fülébe~~.
~~S Toldi kettőt hetven voltaka~~
S bár hetven valának, súgott a fülébe.

Sugva beszélt hozzá, mert a nagy-felszónak
Több orrája van ám, mint a susogónak:
Attol is, ki hallja, attol is, ki mondja,
Szégyenli az magát, #magyarázkodva kimondva. # hangosan
Toldi a szégyenre — gondol is ő erre!
Követi az asszonyt egy bizonyos helyre,
Végig a tornáczon, keresztül a kápon:
Szőnyeges, aranyos tizenegy szobákon.

Tizenkettedikhez érve mosst a banya,
Kutatá az ínyét, mintha mulolygana,
Csendesen kopogtat, leskelődve nyit be,
Csak Toldit eresztí, maga nem megy itt be.
Langyka széllel akkor mind az ajtónyilat
Megcsapá egyszerre, mind a kedves illat,—
Azt gondolta Miklós, hogy nem is szobába,
Hanem egyenesen lépett mennyországba.

Nem volt abban ágy, szék, vagy más czifra holmi,
Mint az illyenre szokás butorolni;
Közepéről egy mécs rózsaszinü lángot—
Piros üvegen át terjeszte világot:
Igy néz vissza a nap, mikoron az esti
Felhőkkel a tájat bibor szinre festi.
Fedezé a földet bolyhos bársony szőnyeg
Melyet a láb érez puha, friss mezőnek.

S mint [illegible] mezeinek lombos,
Virág volt lerakva, külön-külön helyre,
Magokat ámuljá szépségga szép szinnel, ámuljak illattal,
Egy erdőt képezek, tükör lévén a fal:
Százszor veti vissza, hogy erdőnek véljed.
Közepén a szoba kereken lemélyed,
Lejárója van oda lépcsős márvány padon,
Körüskörül, mint a bányába Váradon.

Három fehér lépső viszen a gödörbe,
Három lábnik ismét alább, mint tükörbe
Mert a negyediket sima [illegible] víz takarja,
Melly ön árnyékától most egészen barna.
Fürdő szép leányok, hajladozó testtel,
Látszanak csuszkálni a lépsőkön le s fel,
Látszanak, jól mondom, mert meg se moczcanak,
Nem szégyellnek semmit, mivel kőből vannak.

Fehér lábát egyik most eresztí belé
Más pedig a vízből most kifelé
Más harmadik a lépsőn várakozik ülve,—
Szembe, háttal, hanyatt,— minden képen dűlve.
Legfejebb is legtül karját nyujtja kettő,
Nagy czüst medenczét fogva, mint egy teknő.
[illegible]
Hátra emelik arcz, testök visszagörbül,
Mintha igy a partra tennék a gödörbül.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Még túl e két lyányon, szembe az ajtóra,
Másik kettő térdel a szoba-pallóra,
Párosan, de kissé szélyebb egymástul,
Kettő pedig összébb, emezeken hátul.
Valamit emelnek közből ezek négyen,
Kettője görnyedve, más kettője térden,
Kinnyü hintaszéket, a mi négy szíjon lóg,
Tengeri csigához mindenbe hasonlót.

Tőlfelé a háta tornyodrik magosan,
Szíve-gerézd formáin, hollyu rovátkosan,
Kiterülten fénye, ~~tengerből~~ ~~vajúdóra~~ ~~csikarva~~ ~~vigyázok~~, mint a páva farka,
Széle fénylik reszket, Hanem tisztra fehér, nem pedig olly tarka,
Selyem borítéka, ~~jégpalára~~ ~~kitömve~~ ki van tömve pehán,
~~Kevesebbtelly fehérre~~ ~~Jobban ehhez vajon ülnej mint a hahán~~,
Lobbantó ~~vala~~ ~~volt~~ ~~vala~~, mint a ~~tengeri~~ mohán, Egyenye
Benne a ~~nép~~ rajta testek, ~~sem fekve, sem ülve~~ kissé hátra dűlve,
Kinyújtogatja testét, sem fekve sem ülve.

Lábait az ezüst medencében tartja,
Csekély öltözet van hideg ellen rajta,
Pongyola szabású vitka fehér kelme,
~~Testének~~ Tömbölyü termetét kimutatja selyme:
Termetét egésznen, a színét is félig,
Kebleitől kezdve, le a tátszár élig;
Nagy, fekete haja, derekán átvetve,
Két felől, mint egy öv, foly le az ölébe.

Első gondja volt, hogy ~~kebleit~~ melleit be takarná,
(Mutassa legalább, mintha ezt akarná),
Szemérmesnek látszó szempillái alatt
~~Ravaszul lebegődött~~ a hamis gondolat.
Zavarodva Toldi még mindegyre otta áll:
„Asszonyom, hadd értsem, miokon hivattál?“
De hamar megbánta együgyü kérdését,
Szégyellve az asszony hangos nevetését.

„Azér' hivattalak" monda neki Ezter,
Hogy ezt a medencét lábam alól vedd el.“
Oda mene Miklós, térdeit a kőre,
Lebocsátá frissen, a márvány lépcsőre.
Fehér lábacskáit, rózsaszínü habban,
Megtalálta s kezdé mosogatni abban;
De mialatt piros vizi kincseit mosta,
Eszébe jutott az árvaság Piroska.

Felkapá az edényt, maga is felállván.
Ezter pedig most a kőoszlopok vállán
Pihentette lábát, a mellyek ott elöl
A medencét tartják, tán mondom, kétfelől;
Igy ült, mosolygván a Toldi szemébe.
Hanem a vitéznek komor lett a képe:
„Atta bestiája!" káromkodik s nevet.....
Szeme közé önti a sok szappanlevet.

„Egyszerűbb, mint az, kit ottorral vágnak,
Végit érte Miklós tizenegy szobáknak,
Onnan a tornácra, onnat az udvarra,
Sebesen csapódik, hol jobbra, hol balra.
Tőkereste Benkét, felrázta keményen:
„Nyergelj fiu, nyergelj! de mindjárt megléggyen!“
Míg is Sehova tölt abba három-négy pillanat,
Hogy már Toldi Miklós a mezőkön halad.

Estve, pedig és, a banya, volt ~~egy~~ ~~hogy~~, kövi
Arra határoztak, ~~hogy~~ a banyai ~~kérő~~tanácson, ~~egy~~
Nem sok a látatja; hogy lármát kiáltson;
Minden ember alszik, főképen a király. mert akármit csinál,
Világos virradtig ott lesé az ágyát, őrizte
Akkor elővette Pálfiné vádját
A mire tanitá szégyen és a bosszú —
Hanem ez az ének már nagyon is hosszú.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Hetedik ének.

„Tart vala az asszony . . nagy siralmet.“
Illyvai.

Toldina bús szive otthon is csak fáj,
Szomorú volt néki csendes tanyája,
Szomorú és siket, a hová, jól tudja,
Nincs a fiának, ha volna, se jutna.
Azért elökélé, hogy Budára menjen.
Sok ember megfordúl vélly világos helyen,
Népek és virágok ritka nemzeti által,
Szem-fül ember mindig vijat lát, hall.

De meg' célja is volt, az özvegy királyné
Felkérni, hogy legyen szószóló fiáért;
Vizsegrádra nemis, elébe járulni,
Egy kis ajándékkal lábához borúlni.
Nyomba' hozzá is lát, késedelem nélkül,
Elrendeli Rendbe hagyja házát és az útra készül;
Mezei munkának úgy is szünte (nagyja:
A többit az öreg, hü Benezére hagyja.

Azután egy belső régi szekrénybe nyúl,
Melyet ő magával hozott nagy tanyájáról,
Melyet szülei neki vala (menyasszonyul,
Megütött a belső, rejtett tárában Budában)
Hasonlókép, akkor ő is kivette házában.
Félretolja gondosan fenn a takaróját,
Régen elkészített halálra-valóját;
Rendvan, beizzerett halálra-valóját;
Akkor óvatosan, kezét lebugva,
Keresé valamit, a jól ismert zugba.

Előbb is az arany koszorút vevé ki:
Anyai jószága volt e pánta réki,
Úgy szállott az mindég, leányról leányra,
A jó istén gyönyörű megmondani, hányra.
Harmatos gyémánttal, tüz rubinnal ékes,
Smaragd benne szép zöld, opál benne kékes, —
Oda gyönyörül a lyány, tekintetet sem vesz,
Szemét a követen, ragyogásban tál tesz.

Hetedik ének.

„Tart vala az alizony.... nagy siralmat"
Illyési.

Toldiné bús szive otthon is csak fája,
Szomorú lön neki csendes háza-tája,
Szomorú és siket: a hová, jól tudja,
Vissze a fiának, ha volna, se jutna.
Azér' elsiklé hogy Budára menjen:
Sok ember megfordúl olly világos helyen,
Nejek és orvságok ujja metszi által
Szemfül ember ottan mindig ujat lát, hall.

De meg' czélja is volt az özvegy királynét
Felkérni, hogy lenne szószóló fiáért,
Vissegrádra menni, elébe járulni,
Egy kis ajándékkal lábához borúlni.
Rögtön is hozzálát, késedelem nélkül,
Elrendeli hárát és az útra készül;
Mezei munkának úgy is szünt a nagyja:
A mi hátra van még, azt Bendzére hagyja.

Aztán egy belső régi szekrénybe nyúl,
A melyet magával hozott menyasszonyúl;
Nehezen nyiták ki, sokba vették hárman,
Kulcsa megfeledte a járást a zárban.
Toldiné felhajtja feltő takaróját,
Fondvan beszerzett halálra-valóját,
Akkor vigyázattal, jobb kezét ledugva,
Keresgél fenéken valamit egy zugba.

Előbb is az arany koszorút vevé ki.
Anyai jószága volt, e párta néki,
Úgy szállott az mindég leányról leányra,
Bajos lenne hamar megsmondani, hányra.
Gyémántokkal, rubinnal a czifrája ékes,
Smaragd benne, szép zöld, opál benne kékes, —
Odagörbül a lyány, lélekzetet sem vesz,
Szeme ragyogóbban a köveken ültetz.

Aztán kösöntyü, szinte olyan áros,
Került napvilágra, ősiszeillő, páros,
Melyeket a férje adott jegybe Lőrinczt,
Melyeket azóta kettős gonddal őriz.
Hamisan Erzike nagyanyja karjára
Kapsolá az arany pereczet, próbára:
Jelrántá egészen, feljül a könyökéig;
Maga Toldiné is mosolyogta, szegény.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Majd elővevé a színehagyó tavat öret,
Lefeszíté róla késkegyével a követ,
Drágakövet, gyöngyöt, mellyel ki volt rakva,
Ezt is, a többiekez, kis kosárba rakta.
Arany lánczot és még több illy csecse-becsét
Tön hozzá, minek csak gondolt némi becsét;
Betakarta ezután, szép fehér kendővel,
Sokrét, hogy semmi ne hulljon ki belőle.

Most az elsőggel megrakott szekérbe
Szénaülést tön az öreg Benczke cserfe,
Sod'adván a gyeplőt egy suhancz legénynek
Böles tanácsaival nem látszott fukgan fűvénynek:
Ezt így kell, amaz úgy; mutatá, hogy lássa,
Mi a lóhajtásnak különös fogása,
Elmondá az útat, egészen Budáig:
Itt s itt hajtsra, cs[illegible] hajtsra, tekerül, szélválik.

Unta is már a pór Peréz, a tanítvány,
Ostorával néha magyokat suhintván;
Meg-megcsapta lábát a lógós lovának,
S megránta a gyeplőt, hogy ne szaladnának.
Végre ostrán felült a nemzetes úrnak,
Meghagyá Benczének: mit, hogy igazgatnak,
Mellé mutatá: hogy jámbor leány ülvén
Be tim-lomoza a fekér előtt helyét.

De mikép, ott Földiné
Utasnak tartsák fel Budára,
Nem méltó az illyen tiszes krónikára;
Ház volt Miklósnak, oda szállott Budán;
Kiegyenesé ottan,
Mint a magzába, kedves fia után.

Toldi'ana –

dolazba